

УЛОГАТА НА ДРЖАВНИОТ СОВЕТ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА НА ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО ВО ГРАДЕЊЕ НА ПРЕВЕНТИВНА ПОЛИТИКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Невена Петровска

Државен совет за превенција на детско престапништво,
Министерство за правда, Република Македонија
nevenapetrovska@gmail.com

Тања Богатинова

Државен совет за превенција на детско престапништво,
Министерство за правда, Република Македонија
tanjasv2002@hotmail.com

УДК: 343.91-053.6:343.85.075.1(497.7)

Апстракт

Државниот совет за превенција на детското престапништво е формиран согласно Законот за правда за децата како самостојно и независно тело, кое има надлежност во делот на следење на превентивните активности од страна на сите институции и граѓански организации, а со цел спречување на детското престапништво.

Државниот совет е формиран во 2009 година, а е составен од 15 члена кои се претставници на ресорните министерства, институции и невладини организации вклучени во системот за правда за децата и истакнати научни и стручни работници.

Државниот совет има голем број на надлежности согласно Законот, ја донесе Националната стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010-2020), спроведува истражувања, дава иницијативи за подобрување на законските одредби, но основна надлежност е следење на состојбата со заштита и унапредување на правата на децата. За таа цел Советот изготвува годишни извештаи за состојбата со детското престапништво и имплементација на Законот.

Во извештајот се дава осврт на состојбата со детското престапништво преку податоци добиени врз основа на 32 индикатори доставени од 63 институции во системот на правда за децата.

Во трудот е даден осврт на еден аспект од проблематиката која е предмет на работа на Државниот совет, а тоа е следење на состојбата со детското престапништво преку презентирање на податоците објавени во Годишниот извештај за работата на советот и за состојбите во областа на правда на детето и детското престапништво за 2015 година. Годишниот извештај се доставува до Собранието, Владата, Врховниот суд и Судскиот совет на РМ.

Клучни зборови: *детско престапништво, правата на децата, индикатори.*

Вовед

Државниот совет за превенција на детското престапништво е формиран согласно Законот за правда за децата како самостојно и независно тело, кое ја следи состојбата со детското престапништво во Р. Македонија, со особен акцент на следење и поддржување на превентивните активности кои се преземаат од страна на сите институции и граѓански организации кои се во системот на правда за децата, а со цел спречување и намалување на

детското престапништво. Советот е формиран во 2009 година, а е составен од 15 члена кои се претставници на ресорните министерства, институции и невладини организации како и истакнати научни и стручни работници.

Државниот совет има голем број на надлежности согласно Законот односно ја донесе Националната стратегија за превенција на малолетничко престапништво (2010-2020), спроведува истражувања и анализи од областа на детското престапништво, дава иницијативи за подобрување на законските одредби и пошироко запознавање на граѓаните со правата на децата и расправи за здраво семејство, за проблемите на образованието и воспитанието на децата, заштита од наркоманија и други облици на зависност, но една од основните надлежности е следење на заштитата и унапредување на правата на децата. За таа цел Советот изготвува годишни извештаи за состојбата со детското престапништво и имплементација на Законот за правда за децата и истиот се доставува до Собранието и Владата на РМ, до Врховниот суд и Судскиот совет на РМ.

Во трудот е даден осврт на еден аспект од проблематиката која е предмет на работа на Државниот совет, а тоа е следење на состојбата со детското престапништво преку презентирање на податоците објавени во Годишниот извештај за работата на советот и за состојбите во областа на правда на детето и детското престапништво за 2015 година.

1.Анализа на податоците собрани врз основа на индикаторите

Во Годишниот извештај за работата на советот и за состојбите во областа на правда на детето и детското престапништво за 2015 година е прикажана состојбата со детското престапништво во Република Македонија, преку имплементација на Законот за правда за децата од страна на институциите и примена на постапки и мерки кои ги предвидува законот. Имено во Извештајот се следи состојбата со детското престапништво преку следење на трендот на намалување/зголемување на бројот на деца во ризик, деца во судир со законот (сторители на кривични дела и прекршоци), деца жртви на кривични дела, како и постапките кои се преземаат за нивна заштита и третман кои се движат од примена на мерки за помош и заштита, воспитни и алтернативни мерки до примена на казни. За таа цел, Советот усвои листа од тринаесет и два индикатори за собирање на податоци од институциите. Индикаторите се меѓународно усогласени мерни единици со кои квалитативно и квантитативно ја претставуваат состојбата со детското престапништво. Податоците се добиени од 63 институции во системот на правда за децата, и тоа од 8 Сектори за внатрешни работи, 30 Центри за социјална работа, 12 Основни судови со проширена надлежност, 12 Основни јавни обвинителства во Република Македонија и едно Основно јавно обвинителство за гонење на кривични дела од организиран криминал и корупција.

Имајќи во предвид дека Законот за правда за децата се однесува и ги третира децата во ризик и децата во судир со законот од 7 до 18 годишна возраст, кои се воедно и училишна популација, во овој труд ќе дадеме осврт на еден индикатор кои ги вклучуваат училиштата во преземање на одредени постапки кои се однесуваат на заштита на правата и интересите на децата особено на децата во ризик.

1.1. Индикатор за деца во ризик упатени во Центар за социјална работа

Со овој индикатор се мери бројот на деца во ризик кои биле упатени во центрите за социјална работа од страна на други институции или поединци во 2015 година, меѓу кои и од страна на училиштата. Во контекст на одредување на факторите на ризик кои носат можност за развивање на состојби на ризик на кои се изложени децата, во поново време сеопфатен термин за деца со проблеми и разни нарушувања во однесувањето се користи терминот „деца во ризик“.

Така, на пример тоа се деца со проблеми во однесувањето, агресивни, деца со ниски постигнувања во училиште, кои манифестираат деликвентно однесување и други ризични однесувања за време на адолесценцијата. (Bašić, 2006)

Според Законот за правда за децата (Сл. весник бр.148/13) дете во ризик е секое дете кое наполнило 7, а не наполнило 18 години со телесна попреченост или пречки во менталниот развој, жртва на насилство, воспитно и социјално запуштено, кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или е оневозможено остварувањето на воспитната функција на родителите/или/от, односно старателите/или/от, кое не е вклучено во системот на образованието и воспитувањето, вовлечено во питање, скитање или проституција, кое употребува дроги и други психотропни супстанции и прекурзори или алкохол, а кое поради ваквите состојби е или може да дојде во допир со закон како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело.

Согласно Законот за правда за децата, при утврдени состојби на ризик кај децата, известување до центарот за социјална работа може да упати полицијата, основни и средни училишта или друга институција во која детето е згрижено и во која се воспитува, неговите родител/и односно старател/и, оштетен и самото дете. Утврдувањето на степенот на ризик на кои се изложени децата е многу важен во контекст на правилна проценка за да може да се планира соодветна интервенција. За опишување на ризикот на кои се изложени децата, потребно е да го претпоставиме неговиот континуум. На едниот крај е „низок ризик“ и е опишан како оној кој носи минимална штета на благосостојбата на детето, а од друга страна е „висок ризик“ и е опишан како оној што носи сериозна штета на благосостојбата на детето и има сериозна штета на неговиот целокупен развој. На крајот од тој континуум се развиени форми на нарушувања во однесувањето. (McWhirter et al., 1993, според Bašić, 2006)

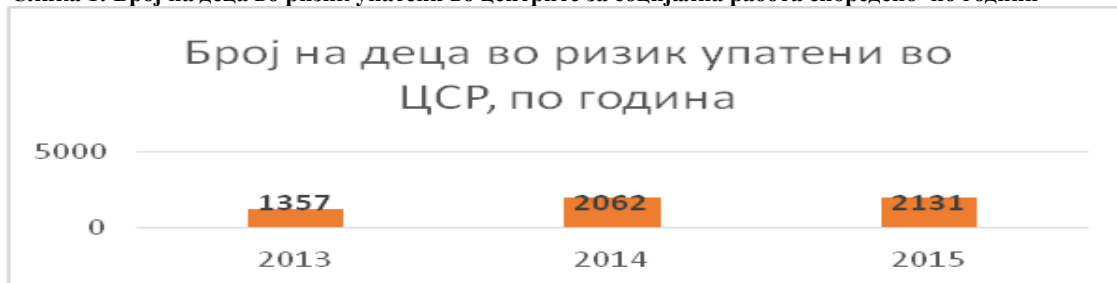
За овој индикатор, извор на податок се 30 центри за социјална работа во Република Македонија. Во сите центри има евидентирано деца во ризик.

Табела 1: Деца упатени во центрите за социјална работа, по пол во 2015 година

	Број	%
Машки	1821	85,4
Женски	310	14,5
Вкупно	2131	100

Во 2015 година во центрите за социјална работа во Република Македонија од страна на други институции или поединци, упатени се вкупно 2131 дете од кои 86 % се деца од машки пол, а 14 % се деца од женски пол.

Слика 1: Број на деца во ризик упатени во центрите за социјална работа споредено по години

Споредено со 2014, во 2015 година има 69 деца повеќе што претставува зголемување од 3%. Најголем број деца се упатени во ЦСР Скопје (426) и Куманово (326). Особено е евидентен порастот на бројот на деца во ризик споредено со 2013 година, кога биле евидентирани 1357 деца. Зголемениот број на евидентирани деца во ризик, може да значи подобро имплементирање на Законот за правда за децата, поголемо препознавање и рано идентификување на децата во ризик од страна на училиштата и др. институции кои работат со деца, на што укажува и зголемениот број на известувања упатени до центрите. За евентуални други можни причини за зголемување на бројот на деца во ризик, потребно е да се спроведат дополнителни, подетални анализи и истражувања.

Во 2015 година за 2131 дете испратени се 2245 известувања до центрите за социјална работа во кои се посочуваат деца кои се нашле во состојба на ризик. Тоа е благо покачување во однос на 2014 година кога биле испратени 2137 известувања.

Табела 2: Известувања за деца во ризик испратени до ЦСР, по институции

Јавно Обвинителство	702
Училишта(основни и средни)	286
Министерство за внатрешни работи	630
Родител/старател	68
Дете	4
Оштетен	21
Здравство	33
НВО	12
Други	501
Вкупно	2245

Најголем број известувања упатени се од Јавното обвинителство (702), од Министерство за внатрешни работи (630) и од училиштата (286). Во 2014 година биле упатени 384 известувања за деца во ризик од основните и средни училишта во центрите за социјална работа. Оваа законска обврска на училиштата за доставување на известувања до центарот за социјална работа, покрај тоа што е уредена со Законот за правда за децата, предвидена е и со измените во Законот за основно образование, Закон за средно образование и Законот за педагошка служба (Сл.весник на РМ бр. 18 од 14.02.2011 година). Со доставување на известување од страна на училиштата до центарот за социјална работа за постоење на одреден ризик на ученикот и неговото семејство, се иницира соработка помеѓу двете институции со цел давање на најсоодветна помош и заштита на детето. Соработката помеѓу двата стручни тима треба да е континуирана односно меѓусебно да се известуваат за преземените активности кои треба да се координирани и соодветни на потребите, потенцијалите и ризиците на детето и предвидени во Планот за индивидуална работа со детето кој го изготвува центарот за

социјална работа, а училиштето му е значаен ресурс. Значи по идентификување на детето во ризик од страна на училиштето и упатување во ЦСР, не престанува ангажманот на стручната служба и на наставниците во училиштето, напротив со помош и поддршка од центарот се прави план на активности за преземање на мерки за помош и заштита на детето и семејството согласно надлежностите на установите.

1.2. Мерки за превенција на детското престапништво во училиштето

Од секогаш и во секое училиште постоеле и постојат ученици кои бараат дополнителни воспитни, образовни и интервенциски напори и ангажмани од страна на наставниците или стручната служба со што ќе им помогнат на децата во надминување на проблемите и нивна социјална интеграција. И во современите сложени општествено-економски и социјални услови, училиштата мора соодветно да одговорат на овој предизвик. Училиштата често пати треба да прифати и деца кои веќе покажуваат деликвентно однесување и се сторители на кривични дела, а мора да се признае дека текот на школувањето на овие деца е оптеретен со многу дополнителни потешкотии. Колку подолго трае ризикот и интензитетот на изложеност на детето на ризичната состојба, доаѓа до кумулативен ефект на последиците кои се движат од своеволно напуштање на наставата, слаби оценки, оштетување на училишниот инвентар, повторување на одделението, разни форми на насилство кон наставниците и врсниците кои може да кулминира со прекинување на образованието и напуштање на училиштето. Тоа значи прекин со една од главните социјализациски институции која прокламира прифаќање и адаптирање на општествените норми и во такви услови овие деца остануваат без основни квалификации, не го оформуваат процесот на образование, шансите за вработување се минимални и така се продуцираат полнолетни криминалци кои дополнително создаваат проблеми и во семејствата, но и во заедницата.

Затоа помошта кои децата треба да ја добијат во училиштето е многу значајна, а таа се огледа преку рано детектирање на ризиците, итно интервенирање и континуирана работа со нив и нивните родители во соработка со центарот за социјална работа и другите институции во системот на правда за децата.

Од тие причини многу е важно во училиштата да се спроведуваат превентивни активности за спречување на ран влез на децата во детско престапништво. Нормативната рамка дава содржина на нешто што може да се нарече примарна, но и секундарна превенција во училиштата. Постојат аргументи кои потенцираат дека превенцијата на детското престапништво во училишното опкружување е неопходна и клучна од причини што основното и средно образование е задолжително за сите деца и е опфатена најголема детска популација, времето поминато на училиште е долго, а учењето и животното искуство кое се стекнува на училиште е највредно, развојниот период на училишните деца е најзначаен бидејќи се формираат како личности со свои ставови, однесување, вредности како и адаптирање на средината и снаоѓање во неа и училиштето располага со најсоодветен стручен кадар за работа со деца.

Резултатите од секојдневната неорганизирана и стихийна „превентивна пракса на училиштето“ не се познати. Во светски рамки дури 74% од сите објавени превенциски програми биле реализирани во училиштата. (Durlak, 1995, според Basic 2009)

Затоа секое училиште треба да е заинтересирано за развивање на форми на превентивно делување и во сите училишни курикулуми има можност за предвидување на содржини за превенција на детското престапништво. Во секојдневниот наставен процес, низ наставните содржините се препознаваат елементи на превентивно дејствување на наставникот кон ученикот, на часот на одделенска заедница, воннаставните активности, трибини и работилници на одредени теми, училишните приредби и проекти кои често се во соработка со родителите и локалната заедница и сл. Друг вид на активност може да биде обезбедување на содржини за одредени појави кои сакаме да ги превенираме во училиштето, кои може да се наменети за учениците и родителите и тоа преку печатење на флаери, брошури, видео презентации, предавања, формирање на тимови со одредени задачи, партиципација на децата и сл. (Петровска, 2016)

Овие активности и содржини може да се обединат во единствен училишен превентивен програм. Значи превентивните програми во училиштето не треба да се спроведуваат само кога ќе се појави одреден проблем во училиштето, тие не треба само да санираат ризични состојби, туку треба да се реализираат во континуитет со цел да развијат и поддржат позитивен развој кај децата, нивно зајакнување, развивање на соодветни социјални вештини кај нив, животни вештини, отпорност, решавање на проблеми и донесување на одлуки и превенирање на првите манифестации на ризично однесување. За тоа се потребни повеќе „влезови на превентивните програми”.

Искуствата на применети програми покажуваат дека најуспешен пристап на училишна превенција е оној што ги опфаќа сите субјекти во училиштето, и ученици и наставници, пристап кој започнува уште во предучилишните установи, кој минува низ целиот воспитно - образовен процес, а не се ограничува на одредени ученици или поединечни часови и предмети, програм кој е насочен на градење на позитивна училишна клима. Најуспешни се оние превентивни програми кои имаат поддршка од наставниците, родителите и локалната заедница во која се наоѓа училиштето и чии резултати се евалуираат.

Заклучоци

1. Државниот совет за превенција на детско престапништво констатира дека во 2015 година, споредено со 2014 година, се бележи зголемување на деца во ризик од 3,34%. Според територијалната припадност најголем број на деца се од Скопје и Куманово. Во Скопје утврдено е двократно зголемување на бројот на деца во ризик;
2. Државниот совет за превенција на детско престапништво констатира дека во 2015 година училиштата доставиле 286 известувања до центрите за социјална работа за деца во ризик;
3. Државниот совет согласно своите надлежности се залага и иницира спроведување на едукација на вработените во сите основни и средни училишта во Р. Македонија за Законот за правда за децата и нивните надлежности кои произлегуваат од него односно рано идентификување на деца во ризик, работа со нив и нивните семејства, како и поголема соработка со другите институции во системот за правда за децата;
4. Државниот совет афирмативно се изјаснува и дава поддршка на сите превентивните активности и програми преземени од страна на училиштата во соработка со министерства, институции, НВО и сл., во делот на правда и заштита на децата и семејствата. Во 2014

година, Државниот совет финансиски го поддржи проектот на Канцеларијата на Обединетите нации за борба против дрогата и криминалот – UNODC *„Програма за зајакнување на семејствата,,* - *„Strengthening Families program,,* (SFP10-14), кој се спроведе во Скопскиот плански регион, а во едукацијата беа вклучени дваесет и еден наставник од 10 основни училишта. Програмата претставува успешна алатка за превенцијата на детското престапништво во Република Македонија која може да се прошири и во останатите училишта преку обучување на наставничкиот кадар и нејзина имплементација.

Литература

1. Bašić, J. (2006), *Rizična ponašanja i prevencija - Sistem preveniranja socijalnog isključivanja mladih*, Zenica: Islamski pedagoški fakultet u Zenica.
2. Bašić, J., Kooler-Trbović, N & Uzelac, S. i dr.(2004). *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja – pristupi i pojmovna određenja*, Zagreb: Edukacisko rehabilitaciski fakultet.
3. Бужаровска, Г.(2011), „Овластувањата на центрите за социјална работа и на јавниот обвинител во малолетничката правда”, *Зборник ПФЗ*, 61, 441-468.
4. Државен совет за превенција на детско престапништво. (2013), Истражување - Градење на превентивна политика во Р. Македонија.
5. Државен совет за превенција на детско престапништво. (2013), Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детското престапништво и за состојбите во областа на детско престапништво во 2013 година.
6. Државен совет за превенција на детско престапништво. (2014), Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детското престапништво и за состојбите во областа на детско престапништво во 2014 година.
7. Државен совет за превенција на детско престапништво. (2015), Истражување-Ризик фактори за повторништво кај децата заради подобра превенција на детското престапништво.
8. Каранфиловска-Петровска, Н.(1998), „Динамиката на современото семејството и последиците од неговата дезорганизација”, *Просветно дело* бр.4,33-36.
9. Национална стратегија за превенција на малолетничко престапништво.(2010), Државен совет за превенција од малолетничко престапништво. Скопје: UNICEF.
10. Петровска,Н. Богатинова,Т. Кикерекова,Т. Вукел,В. Јаковчевска,Л. (2015), „Улогата на Државниот совет за превенција на детско престапништво во градење на превентивна политика во Република Македонија,, VI Меѓународна научно-стручна конференција - „Унапредување на квалитетот на живот на децата и младите“, Зборник на трудови, Сојуз на дефектолози на РМ, Охрид
11. Петровска,Н. Богатинова,Т. Хамиди,Љ. Ристески,Ж. (2016), „Улогата на Државниот совет за превенција на детско престапништво во процена на состојбата со рецидивизам кај детското престапништво и мерки на превенција,, VII Меѓународна научно-стручна конференција - „Унапредување на квалитетот на живот на децата и младите“, Зборник на трудови, Удружење за поддршка и креативни развој дјеце и младих Тузла
12. Петровска,Н.(2009), „Семејството како фактор на заштита и ризик кај малолетничкото престапништво”, *Малолетничка правда*, 164-131.
13. Петровска,Н.(2010), „Промените во современото семејство и нивното влијание врз појава на малолетничка деликвенција”, *Педагошка ревија*,104-113.
14. Петровска,Н.(2012), „Превенција на малолетничкото престапништво”, *Просветно дело* бр. 2, 115-124.
15. Петровска,Н.и др.(2011), „Заштита на детето од економска експлоатација”, *Годишната конференција на мрежата на омбудсманите за деца во Југоисточна Европа* (62-72).
16. Закон за основно образование,(Службен весник на РМ 18/11 со измени и дополнување).
17. Закон за правда за децата, (Службен весник на РМ бр.148 од 29.10.2013).
18. Закон за семејство, (Сл.весник на РМ 157/08 со измени и дополнувања).
19. Закон за социјална заштита, (Сл.Весник на РМ бр.79 од 24.06.2009).
20. Закон за средно образование,(Службен весник на РМ бр.18 /11г. со измени и дополнување).